

investigation, can not be solved through replacement of prosecutor's supervision or judiciary control. One of the forms (judiciary control or prosecutor's supervision) can not embrace in fact the whole scope of operation of the pre-trial investigation bodies, related to enforcement of coercive measures.

Key words: *criminal proceeding, pre-trial investigation, supervision by prosecutor, procedural guidance, judiciary control, measures to ensure a criminal proceeding, procedural decisions.*

УДК 343.98.067

С.О. Книженко

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОРУШУЮТЬ ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Статтю присвячено криміналістичній характеристиці злочинів, що порушують порядок здійснення та забезпечення правосуддя.

Визначено, що найчастіше досліджувані злочини вчиняються службовими особами чоловічої статі, яким притаманний високий інтелектуальний рівень, мають емоційну збалансованість та розвинені вольові якості, одружені й утримують одного та більше дітей, раніше не засуджувалися, за місцем роботи й проживання характеризуються позитивно. Потерпілими по вказаних злочинах можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Розроблено криміналістичну класифікацію способів злочинного порушення порядку здійснення та забезпечення правосуддя; досліджено обстановку таких злочинів.

Визначено типові сліди досліджуваних злочинів.

Ключові слова: *розслідування злочинів; криміналістична методика; злочини проти правосуддя; криміналістична характеристика; злочини, що порушують порядок здійснення та забезпечення правосуддя.*

Постановка проблеми. Останнім часом правоохоронні органи здійснюють завдання в складній політичній та соціально-економічній обстановці, що негативно впливає на стан дотримання законності працівниками правоохоронних органів й призводить до збільшення кількості правопорушень серед них. Так, за даними Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України злочини, що порушують порядок здійснення та забезпечення правосуддя за останні п'ять років мають тенденцію до збільшення [1; 2].

Відзначимо, що вказані злочини, до яких відносяться завідомо незаконне затримання, привід, арешт або тримання під вартою; притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності; примушування давати показання; порушення права на захист; постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови; невжиття заходів безпеки стосовно осіб, узятих під захист; розголошення

відомостей про заходи безпеки щодо особи, узятій під захист перешкоджають становленню в державі сильної судової влади, сприяють поширенню нігілізму, порушують принцип рівності всіх громадян перед законом.

Водночас у криміналістичній літературі питання методики розслідування таких злочинів майже не досліджувалися. Викладене свідчить про актуальність формування методики розслідування злочинів, що порушують порядок здійснення та забезпечення правосуддя, інформаційною основою якої є їх криміналістична характеристика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття, елементи та значення криміналістичної характеристики злочинів були предметом дослідження в працях Р.С. Белкіна, О.Н. Васильєва, А.Ф. Волобуєва, В.К. Гавла, І.Ф. Герасимова, В.А. Журавля, О.Н. Колесниченка, В.П. Корж, В.О. Конавалової, І.М. Лузгіна, В.А. Образцова, Р.Л. Степанюка, В.Т. Танасевича, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітка, Б.В. Щура, М.П. Яблокова та інших учених.

У криміналістиці проблеми розслідування злочинів, що порушують порядок здійснення та забезпечення правосуддя майже не досліджені. Однак, практика розслідування таких злочинів вимагає від науковців розробки науково-обґрунтованих методичних рекомендацій і свідчить про їх актуальність.

Формування цілей. Указане дозволило поставити за мету цієї статті розробити криміналістичну характеристику злочинів, що порушують порядок здійснення та забезпечення правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що на сьогодні висловлюються різні підходи до розуміння криміналістичної характеристики злочинів. Одні вчені вважають криміналістичну характеристику злочинів важливим елементом окремих методик розслідування злочинів [3, с. 147]. Інші заперечують її існування. Так, Р.С. Белкін указав на те, що криміналістична характеристика поєднала в собі кримінально-правові та кримінологічні ознаки й не виправдала свого призначення, перетворилася в ілюзію, криміналістичний фантом [4, с. 221–223].

Не вдаючись до дискусій, зауважимо, що ми підтримуємо точку зору більшості криміналістів про необхідність розробки криміналістичної характеристики злочинів як підстави для формування окремих криміналістичних методик.

Досліджуючи питання криміналістичної характеристики злочинів, що порушують порядок здійснення та забезпечення правосуддя відзначимо, що її елементами є: особа злочинця, особа потерпілого, способи та обстановка вчинення злочинів, сліди злочинів. Одним із елементів криміналістичної характеристики таких злочинів є характеристика особи

злочинця. Це пов'язано з тим, що спосіб злочину, сліди злочинної діяльності зумовлені особистими якостями злочинця, займаною посадою.

Вивчення матеріалів слідчо-судової практики свідчить про те, що вказані злочини найчастіше вчиняються службовими особами, яким притаманний досить високий інтелектуальний рівень (зазвичай мають повну вищу освіту), одружені й утримують одного та більше дітей, раніше не засуджувалися, за місцем роботи й проживання характеризуються позитивно. Погоджуємося з точкою зору С.С. Мірошніченко, згідно з якою така специфічна соціально-демографічна ознака, як наявність високого соціального статусу дозволяє вказаним особам приймати рішення стосовно обмеження основних конституційних прав окремих фізичних осіб [5, с. 147]. Зауважимо, що більшу половину таких злочинів учинили чоловіки, які обіймали посади слідчих, оперативних уповноважених, суддів. Однак, непоодинокими є випадки, коли співучасниками таких злочинів ставали інші особи. Наприклад, у Дніпропетровську співучасниками притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності були двоє осіб, одна із яких належала, як з'ясувалося при подальшому розслідуванні, до керівної ланки злочинного угруповання, а іншою був пенсіонер органів внутрішніх справ [6].

Що стосується віку осіб, які порушують порядок здійснення та забезпечення правосуддя, то він становить понад 30-ти років і старше. Водночас результати проведеного нами дослідження свідчать про те, що непоодинокими є випадки, коли досліджувані злочини вчиняли особи молодші за вказаний вік. Зауважимо, що дві третини вказаних злочинів були вчинені групою осіб.

С.С. Мірошніченко відмічає у тих, які вчиняють досліджувані злочини такі якості, як емоційна збалансованість та розвинені вольові якості. Майнове становище таких осіб характеризується очевидною (чи прихованою) невідповідністю рівня проживання рівню доходів [5, с. 147].

Характеризуючи мотиви цих злочинів, відзначимо, що вони різняться. Так, К.Р. Ідрісов виділяє корисливі та кар'єристські мотиви [7, с. 82]. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що злочинні порушення порядку здійснення та забезпечення правосуддя найчастіше мають корисливий мотив.

Потерпілими по вказаних злочинах можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Серед фізичних осіб потерпілими найчастіше стають особи, що займаються прогизаконною діяльністю (наприклад, уживають або займаються збутом наркотичних засобів). Серед юридичних осіб – компанії, які мають значні прибутки та стають об'єктом рейдерських захоплень.

Наступним елементом криміналістичної характеристики злочинів, що порушують порядок здійснення та забезпечення правосуддя є спосіб учи-

нення злочину, під яким розуміють систему детермінованих умовами навколишнього середовища й психофізичними якостями особи дій з підготовки, учинення, приховання злочину, які можуть бути пов'язані з вибіркоким використанням відповідних знарядь або засобів, умов місця й часу [8, с. 12].

Характеризуючи способи вчинення злочинів, що порушують порядок здійснення та забезпечення правосуддя зазначимо, що вони різноманітні й залежать передусім від особи злочинця, особи потерпілого, обстановки вчинення злочинів.

Аналіз криміналістичної літератури, матеріалів слідчо-судової практики дозволяє визначити такі типові способи злочинного порушення порядку здійснення та забезпечення правосуддя: 1) типові способи порушення права на свободу та особисту недоторканність; 2) типові способи порушення презумпції невинуватості; 3) типові способи постановлення неправосудного судового акта; 4) типові способи примушування давати показання; 5) типові способи порушення права на захист; 6) типові способи порушення порядку здійснення заходів щодо забезпечення безпеки осіб, узятих під захист.

Типовими способами порушення права на свободу та особисту недоторканність є способи незаконного затримання, незаконного приводу, незаконного арешту, незаконного тримання під вартою.

Типовими способами порушення презумпції невинуватості є: способи порушення презумпції невинуватості зі штучним створенням доказів обвинувачення; способи порушення презумпції невинуватості з іншою фальсифікацією.

Типовими способами постановлення неправосудного судового акта: є способи постановлення неправосудного судового акта в кримінальному судочинстві, способи постановлення неправосудного судового акта в цивільному судочинстві, способи постановлення неправосудного судового акта в адміністративному судочинстві.

Серед типових способів примушування давати показання виділяють такі групи: з використанням прийомів, які принижують людську гідність; створюють небезпеку для життя й здоров'я людини; пов'язані з використанням непередбаченого кримінально-процесуальним законодавством психічного насильства (психологічного впливу на психіку особи) [9].

Типовими способами порушення права на захист є: недопущення захисника до участі в кримінальному провадженні; несвоєчасне надання захисника; відмова без законних підстав здійснити заміну захисника; обмеження кількості й тривалості побачень із захисником після першого допиту підозрюваного; висування додаткових, крім зазначених у законі, вимог для підтвердження повноважень захисника та ін.

Типовими способами порушення порядку здійснення заходів щодо забезпечення безпеки осіб, узятих під захист є: неприйняття рішення про заходи безпеки; несвоєчасне прийняття рішення про заходи безпеки; прийняття недостатньо обґрунтованого рішення про заходи безпеки; невжиття достатніх заходів для безпеки; несвоєчасне вжиття заходів для безпеки; розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, узятої під захист.

Зауважимо, що вказані злочини характеризуються тривалістю та наявністю таких стадій, як підготовка, учинення й приховання злочину. Підготовчі дії найчастіше виявляються в підшукуванні співучасників та розподілі ролей між ними, вивченні особи потерпілого, підборі засобів та знарядь учинення злочину, виборі місця та часу вчинення злочину. Способами приховання досліджуваних злочинів найчастіше є знищення документів та знарядь учинення злочину, штатні переміщення, знищення матеріальних слідів злочину.

Обстановка досліджуваних злочинів визначається такими чинниками: а) гіпертрофованою професійною корпоративністю щодо девіантної поведінки колег; б) наявністю корумпованих зв'язків; в) відсутністю належного відомчого контролю; г) недосконалістю існуючих систем документообігу в правоохоронних органах.

Характеризуючи місце вчинення злочинів, що порушують порядок здійснення та забезпечення правосуддя відзначимо той факт, що ним є або місце перебування особи злочинця та (або) місце знаходження потерпілого. Результати проведеного дослідження свідчать, що найчастіше такими місцями є робочі кабінети працівників правоохоронних органів. Наголосимо, що місць учинення злочину може бути кілька, наприклад, місце незаконного затримання особи та місце її незаконного утримання.

Сліди злочинів зазначеної категорії, зазвичай, залишаються в документах, у тому числі повністю або частково сфальсифікованих (протоколи затримання, інші матеріали досудового розслідування чи судового розгляду кримінальних, цивільних, адміністративних проваджень). Зауважимо, що вказані документи найчастіше містять ознаки інтелектуальної підробки.

Окрім указаних слідів злочини, що порушують порядок здійснення та забезпечення правосуддя можуть залишати сліди знарядь злочину та сліди тілесних ушкоджень.

Суттєвого значення набувають також ідеальні сліди – свідчення осіб, які спостерігали відповідні дії щодо незаконного затримання, приводу, арешту або тримання під вартою; притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності; примушування давати показання; порушення права на захист; постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. Свідками таких злочинів є чергові райвідділу, керівники та працівники структурних підроз-

ділів органів внутрішніх справ, помічники суддів, секретарі судових засідань, працівники канцелярії суду.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що криміналістична характеристика злочинів, які порушують порядок здійснення та забезпечення правосуддя є обов'язковим елементом методики розслідування й може бути визначена як система відомостей про типові ознаки особи злочинця, особи потерпілого, обстановки, способів і слідів злочинів та має суттєве значення для їх розслідування.

Важливими напрямками подальших наукових досліджень діяльності з розслідування злочинів, що порушують порядок здійснення та забезпечення правосуддя є розробка організаційних та тактичних основ їх розслідування.

Використані джерела:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2014 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820&c=edit&_c=fo.
2. Стан та структура злочинності в Україні (2010-2011 рік) [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ. – Режим доступу : <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134>.
3. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : [монографія] / Б. В. Щур. – Х. : Харків юридичний, 2010. – 320 с.
4. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : Изд-во НОРМА, 2001. – 240 с.
5. Мірошніченко С.С. Злочини проти правосуддя: теорія та практика протидії : [монографія] / С.С. Мірошніченко. – К. : ПАТ «ПВК Десна», 2012. – 432 с.
6. Архів Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровськ. Кримінальні провадження за №200/9181/14-к, пр. № 1-кп/200/438/14 та № 200/9531/14-к, пр. № 1-кп/200/441/14.
7. Идрисов К. Р. Преступления против правосудия, совершаемые должностными лицами органов предварительного следствия и суда : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / К. Р. Идрисов. – Нижний Новгород, 2007. – с. 262.
8. Зуйков Г. Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / Г. Г. Зуйков. – М., 1970. – 32 с.
9. Вакулук О. О. Кримінально-правова характеристика примушування давати показання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче

право» [Електронний ресурс] / О.О. Вакулик. – Київ. – 2011. – Режим доступу: <http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=1893>.

Книженко С.А. Криминалистическая характеристика преступлений, нарушающих порядок осуществления и обеспечения правосудия

Статья посвящена актуальным вопросам методики расследования преступлений, нарушающих порядок осуществления и обеспечения правосудия.

Установлено, что указанные преступления чаще всего совершаются должностными лицами мужского рода, которым присущ высокий интеллектуальный уровень, имеют эмоциональную сбалансированность и развитые волевые качества, женаты, содержат одного и более детей, ранее не судимы, по месту работы и жительства характеризуются положительно. Потерпевшими по указанным преступлениям могут быть как физические, так и юридические лица.

Автором разработана криминалистическая классификация способов преступного нарушения порядка осуществления и обеспечения правосудия, а также исследована обстановка их совершения. Определены типичные следы исследуемых преступлений.

Ключевые слова: *расследование преступлений; криминалистическая методика; преступления против правосудия; криминалистическая характеристика; преступления, нарушающие порядок осуществления и обеспечения правосудия.*

Knizhenko S.O. Forensic characterization of crimes violating of the procedure and security of justice

The article is devoted to the methods of investigation of crimes that violate the order of administration of justice and. Defined typical methods investigated crimes and their structure.

These crimes are most often committed by officials, which are subject to relatively high intellectual level, emotional balance and have developed strong-willed qualities, married and contain one or more children, have not condemned, at the place of work and residence are characterized positively. More than half of these crimes were committed by men who held positions of investigators, operatives, judges. Age people was 30 years of age or older. The property status of such persons is characterized by clear (or hidden) discrepancy level accommodation income.

The victims of these crimes can be both physical and legal persons. Among the individuals most likely to be injured persons engaged in illegal activities. Among legal entities - companies with significant profits and become the object of hostile takeovers.

The author developed the methods of criminal forensic classification of violations of the order and ensure justice, which includes: 1) typical ways of violations of the right to liberty and security of person; 2) typical ways violation of the presumption of innocence; 3) typical ways miscarriage judicial act; 4) the typical methods of coercion to testify; 5) typical ways of violations of the right to defense; 6) the typical ways of violation of the order of the safety measures in respect of persons taken under protection.

Noting the fact that criminal violations of the order and ensure justice is characterized by long, are under preparation, fulfillment and concealment. Training often vyvavletsya in podyskivaniі partners and the distribution of roles between them, the study of the personality of the victim, the selection of the means and instruments of the crime, the choice of the place and time of the crime. The means of concealment of crimes investigated are: the destruction of documents and instruments of the crime, staff movement, the destruction of the material traces of the crime.

The situation investigated crimes is determined by the following factors: a) hypertrophic professional corporate colleagues to deviant behavior; b) the presence of corrupt relations; c) lack of appropriate institutional control; d) imperfection of the existing document management systems in law enforcement.

The place of commission of such crimes is a criminal or location (or) the location of the victim. Most often it is - working offices of law enforcement officers.

Defined typical traces of the crimes investigated. These include: 1) documents, including wholly or partially falsified (arrest report, other materials of pre-trial investigation or trial of criminal, civil and administrative proceedings); 2) the following instruments and means of crime; 3) the following injuries; 4) perfect marks.

Key words: *investigation of offenses, criminalistical methods, crimes against of justice, criminalistic characteristic; crimes disruptive of origin and ensure justice.*

УДК 343.985.5

Е.И. Макаренко

ПРАВОМЕРНО ЛИ ЗАДЕРЖАНИЕ ПОДОЗРЕВАЕМОГО ДО ОТКРЫТИЯ УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА?

Сквозь призму нового УПК Украины в статье обосновывается ответ на дискуссионный вопрос о возможности задержания подозреваемого в совершении преступления до открытия уголовного производства.

Ключевые слова: *подозреваемый, задержание, мера пресечения, меры обеспечения уголовного производства, процессуальное действие.*

Постановка проблемы. Уголовно-процессуальный институт «задержания лица, подозреваемого в совершении преступления», регулирует сложные процессы правоотношений, возникающих между человеком, обществом, государством и даже мировым сообществом. Вполне естественно, что в случае неоднозначности, или полного отсутствия в Уголовном процессуальном кодексе Украины 2012 г. толкования соответствующих теоретически и практически важных вопросов процессуальной регламентации задержания, степень совершенства этого института требует научного переосмысления через призму требований Конвенции о защите прав человека и основных свобод от 4.11.1950 г. и Конституции Украины от 28.06.1996 г. В частности, в теории уголовного процесса и повседневной практике весьма актуальным является вопрос о правомерности осуществления задержания подозреваемого до момента принятия